

Slechtvalken terug uit een diep dal

■ *Dat nog steeds Slechtvalken de Nederlandse luchten doorklieven, is niet vanzelfsprekend. Lange tijd heeft het er immers naar uitgezien dat landbouwvergiften de in ons land overwinterende populatie voorgoed genekt zouden hebben. Wie eind jaren zestig of begin jaren zeventig met vogelen begon, zal de verhalen van oudere vogelaars over alom aanwezige Slechtvalken met tandengeknars aanhoord hebben. Te laat geboren...*

Maar net als met verschillende andere roofvogels het geval was, is ook de Slechtvalk terug van bijna weg geweest. Vanaf 1991 of iets eerder broeden er weer jaarlijks een of enkele paartjes in Nederland, op bizarre industriële locaties. Hoe staat het met het voorkomen buiten de broedtijd? Een vraag voor de database van het BSP Niet-broedvogels.

Herkomst

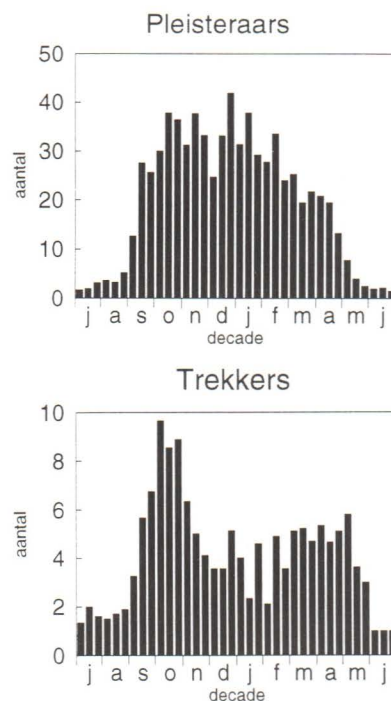
In ons land doortrekkende en overwinterende Slechtvalken zullen vrijwel steeds afkomstig zijn uit Fenno-Scandinavië en NW-Rusland. Britse Slechtvalken blijven in het Verenigd Koninkrijk, van de Midden-Europese vogels zullen wellicht enkele eerstejaars vogels ons land bereiken.

De Fenno-Scandinavische broedpopulatie heeft zwaar te lijden gehad van de gifcatastrofe in de West-Europese overwinteringsgebieden. Tijdens het dieptepunt, eind jaren zestig en begin jaren zeventig, was de populatie hier met 95% teruggevalven vergeleken met begin jaren vijftig. De afname was hiermee nog sterker dan die in Groot-Brittannië (afname 60%) en Duitsland (afname 90%).

Na het verbod op de dood en verderf zaaiende gifstoffen kwam het herstel, anders dan bij bijv. Havik en Sperwer in Nederland het geval was, langzaam op gang. Rond 1981, toen het ergste leed alweer geleden was, waren er in Noorwegen, Zweden en Finland slechts 70-85 paren, een schijntje voor zo'n enorm gebied. Tien jaar later ging het om 275-355 paren, met nog steeds duidelijk toenemende tendens. De viervoudige toename binnen een decennium was sterker dan die in Duitsland (drievoudige toename) en Groot-Brittannië (toename 50%).

Seizoenspatroon

Slechtvalken kunnen het hele jaar in ons land worden gezien, het minst in de zomermaanden (figuur 1). Eind augustus begint het aantal pleisteraars langzaam toe te nemen, om tussen half september en half oktober sterk aan te zwellen. Eind oktober en begin november wordt het maximum

Figuur 1. Seizoenspatroon van Slechtvalk in 1989-97 (gemiddeld aantal exemplaren per maandecade). Pleisterende en 'trekkende' vogels zijn apart aangegeven.

bereikt. Na enige maanden op hoog niveau beginnen de aantallen weer minder te worden. Uitschieters naar beneden (begin december) berusten waarschijnlijk op toeval, uitschieters naar boven op waarnemerseffecten (kerstvakantie, krokusvakantie). Pas in de loop van april en begin mei heeft het merendeel der pleisteraars ons land verlaten.

Het aantal vogels dat overvliegend wordt gezien, is een maat voor de actieve trek (al zal menigeen een jagende Slechtvalk abusievelijk in de kolom 'overvliegend' genoteerd heb-

ben). Najaarstrek lijkt vooral van half september tot eind november voor te komen, met een accent op de hele maand oktober. Een voorjaarspiek is niet herkenbaar en de wegtrek lijkt uitgesmeerd over de hele periode maart tot begin mei plaats te vinden.

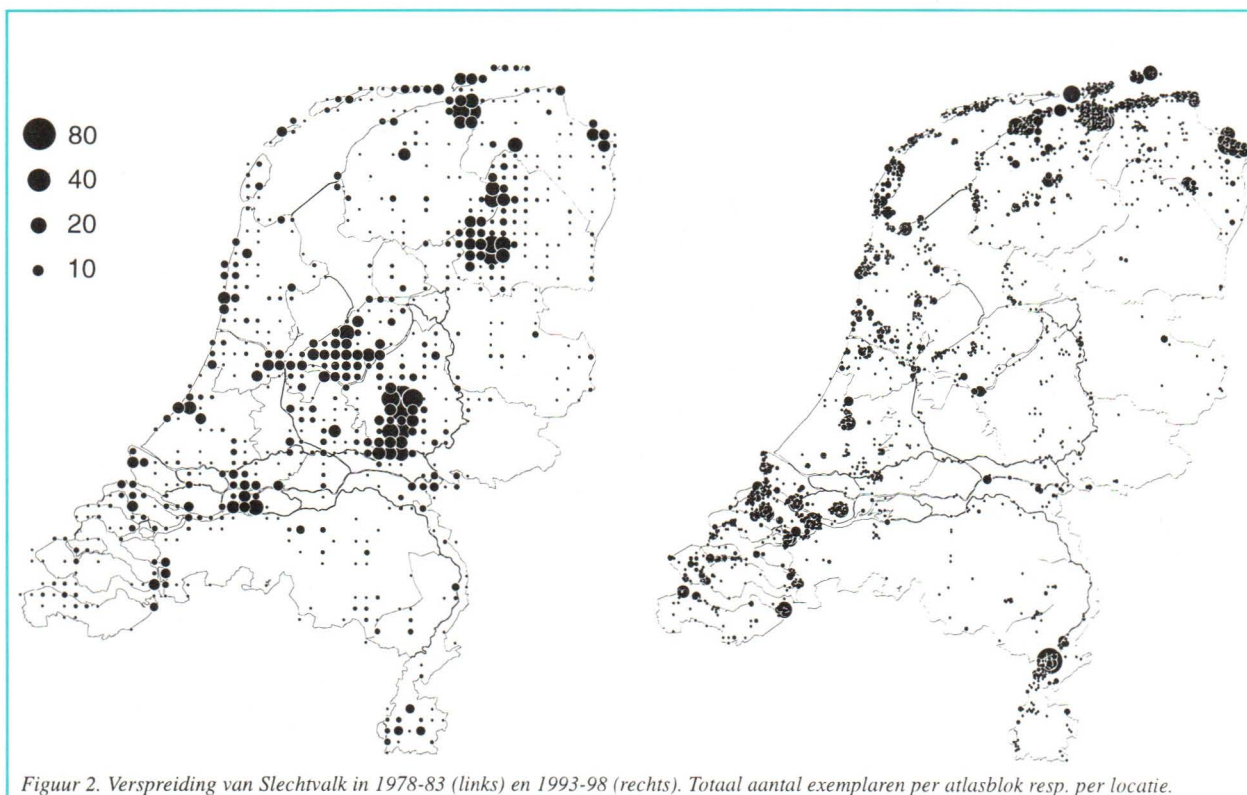
Verspreiding

De verspreidingskaart toont een overwicht voor het lage deel van Nederland (figuur 2, rechts). Het gehele Waddengebied, zowel de eilanden als de vastelandkust, is duidelijk in trek. Vooral het Lauwersmeer zal door veel vogelaars met Slechtvalken geassocieerd worden, hoewel daar recent de klad wat in gekomen is.

Het Deltagebied is eveneens bedolven onder de waarnemingen, vooral de noordelijke delen (Haringvliet-Hollands Diep, Grevelingen, Volkerakmeer). In de zuidelijke delen is de verspreiding wat meer plekgewijs, met o.a. Saeftinghe, het Markiezaat, het Veerse Meer, de Oosterscheldedam en (in de trektijd) Breskens als geheide Slechtvalk-locaties.

Veel waarnemingen stammen ook uit het IJsselmeergebied, met name de Oostvaardersplassen en de omgeving van Almere. De westelijke en zuidelijke boorden van het IJsselmeer hebben overigens meer waarnemingen opgeleverd dan de oostelijke. Ook elders in Laag-Nederland zijn Slechtvalken bepaald geen zeldzaamheid. De schijnbare accenten, let bijv. op de relatieve talrijkheid in de Zaanstreek, worden deels bepaald door de aanwezigheid van grote aantallen prooien (o.a. watervogels), deels ook door de verspreiding van het BSP gunstig gezinde waarnemers. Zo is het nagenoeg ontbreken rond Den Haag niet reëel, want deze regio blinkt ook bij andere BSP-soorten uit door een witte vlek (Haagse vogelaars kom tot inkeer!). Vergeleken met het voorkomen in West- en Noord-Nederland valt het optreden van Slechtvalken in het rivierengebied wat tegen, de grote aantallen potentiële prooivogels hier ten spijt.

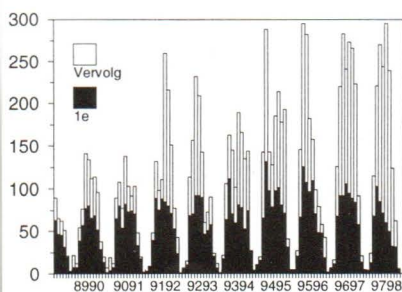
In het hoger gelegen deel van Nederland is de Slechtvalk bepaald geen gemeengoed. Het gros van de waarnemingen is gedaan in of bij heide- of hoogveengebieden. In het cultuurland is het voorkomen nog steeds schamel. Veel waarnemingen lijken toevalstreffers te zijn; de waarneemlocaties zijn namelijk jaarlijks veelal verschillend.

Figuur 2. Verspreiding van Slechtvalk in 1978-83 (links) en 1993-98 (rechts). Totaal aantal exemplaren per atlasblok resp. per locatie.

Slechtvalk (Gerrit Krottje)

Figuur 3. Aantal waarnemingen van Slechtvalk in 1989-97 per maand, uitgesplitst naar eerste waarnemingen en vervolgwaarnemingen.

Zijn trends zichtbaar?

De toename van de Slechtvalk in de voor ons land relevante herkomstgebieden zal zich ongetwijfeld hebben gemanifesteerd in een toename van de bij ons verblijvende aantallen. Aanwijzingen hiervoor zijn o.a. te vinden in de excursieverslagen die Gerard Ouweneel gedurende dertig jaar in de noordelijke Delta maakte. Zag hij hier eind jaren zestig en begin zeventig soms geen of hooguit een enkele

Slechtvalk per seizoen, vanaf eind jaren tachtig is het aantal hier opgelopen tot ruim één per excursie (Vogeljaar 43, 1995: 193-198).

Op wat kortere termijn bekeken, binnen de BSP-periode 1989-98, lijkt sprake van een toename van het aantal waarnemingen. Dit komt echter vooral op conto van een toename van het aantal 'vervolgwaarnemingen'. Het blijkt steeds vaker voor te komen dat waarnemingen niet incidenteel

Lijst van contactpersonen Bijzondere Soorten Project niet-broedvogels. De post voor de contactpersonen loopt via SOVON.

Noord-Holland-Noord Ko van Gent
 Friesland Dick Schut
 Groningen Theo Bakker
 Drenthe Michel Klemann
 Twente Bé van Kuik
 Overijssel-West Nico Noordhof
 Flevoland Henny van den Heuvel
 Noord-Holland-Zuid Patrick Y. Bergkamp
 Zuid-Holland-Noord Hans Westerlaken
 Utrecht André van Kleunen
 Veluwe Bernd de Bruijn
 Achterhoek Erik Ernens
 Grote Rivieren Peter Eekelder
 Zeeland Alex Wieland
 Brabant-West Vacature
 Brabant-Oost Piet van den Hout
 Limburg Ran Schols
 Zuid-Holland-Zuid Hans Mom

Slechtvalk (Gerrit Krotzje)

zijn, maar gevolgd worden door meer waarnemingen op dezelfde locatie. Met andere woorden: op steeds meer plaatsen in Nederland lijkt een overwinteringstraditie van Slechtvalken te ontstaan.

Hoe positief dit ook klinkt, er is iets raars aan de hand. Zo is de Slechtvalk in de periode 1989-97 per winter uit 200-300 atlasblokken gemeld, en dat verschilt niet hevig van het aantal in de onderzoeksperiode voor de *Atlas van de Nederlandse vogels* (1978-83). Waarschijnlijk stuurt tegenwoordig lang niet iedereen zijn waarnemingen meer door, terwijl dat eertijds wel het geval was. Dit is echter maar een deel van het verhaal. De toename die wel degelijk plaatsgevonden heeft, blijft beperkt tot Noord-, West- en Zuidwest-Nederland. In Midden-, Zuid- en Oost-Nederland is er zeker geen spectaculaire toename geweest. Lokaal worden er thans zelfs minder waarnemingen gedaan, bijv. op de zuidelijke Veluwe en in ZW-Drenthe. Het verdwijnen van de ouderwetse graanstoppels en de daarbij behorende tapijten van Hout-

duiven zouden hierbij wel eens een rol van betekenis kunnen spelen. Wellicht zal ook de sterke toename van Havik (die deels dezelfde prooien bejaagt) en Buizerd (die een Slechtvalk zijn prooi afhandig kan maken) een reden voor Slechtvalken zijn om deze gebieden links te laten liggen.

Tot slot

Voorlopig alle redenen om Slechtvalken in de gaten te blijven houden. Wat zal de te verwachten verdere toename van de Fenno-Scandinavische bronpopulatie voor ons land gaan betekenen? Toch een herkolonisatie van Oost- en Zuid-Nederland of juist een verdere verdichting in het beneden de zeespiegel gelegen landsdeel? Of zal het voor velen alleen uit de overleving bekende beeld van boven Nederlandse steden jagende Slechtvalken opnieuw terugkeren?

Wanneer vogelaars trouw hun Slechtvalk-waarnemingen blijven noteren en doorsturen naar SOVON, kunnen deze vragen over enkele jaren wellicht beantwoord worden.

Fred Hustings & Erik van Winden

Roofvogels en uilen op Ameland

Ameland is een bijzonder eiland voor roofvogels; het is het enige Waddeneiland waar de vette veldmuizen voorkomen. Dit resulteert o.a. in voor Nederlandse begrippen hoge aantallen van Blauwe Kiekendief en Velduil. De Vogelwacht Nes-Buren is terecht trots op haar roofvogels. Hierbij een samenvatting van het verslag van J.T. & J.F. de Jong, S. Elgersma en J. Krol.

Het Vogelringstation Amerland werkt met een aantal personen en instituten samen om de wetenschappelijke- en de beschermingsfacetten van de natuur op Ameland te dienen. Soms blijkt dit goed te lukken, in andere gevallen gaat het mis ongeacht hoe erg we ons best ook doen. De ontwikkeling van de populatie Blauwe Kiekendieven op Ameland lijkt een voorbeeld van deze laatste categorie.

De Bruine Kiekendief brak dit jaar alle records. Opnieuw een stijging tot maar liefst 42 broedparen, waarvan 86% succesvol. Bovendien blijken hun nesten

Broedparen roofvogels en uilen in 1998 op Ameland.

	mislukt	geslaagd
Velduil	3	10
Blauwe Kiekendief	9	4
Bruine Kiekendief	6	36
Ransuil	1	13
Torenvalk	3	2
Buizerd	0	2
Boomvalk	0	1

erg vol met eieren en jongen te zitten. Geen klagen over deze soort dus, dank zij de Amelandse konijnen.

Slechter gaat het met de Blauwe Kiekendief. We vrezen, analoog aan de Grauwe Kiekendief, een verdwijning van het eiland. Slechts 31% van de broedvogingen bleek in 1998 succesvol en we ringden slechts 9 pullen (0,7 jongen per paar en 2,25 jongen per succesvol nest). Er dient snel aandacht (landelijk en lokaal) voor deze soort te komen en iedere steun op korte termijn is welkom om nog van een lange termijn te kunnen spreken.

De Velduil herstelt zich enigszins van het dieptepunt van 8 broedparen in 1997 en klimt naar 13 paar. Bovendien waren de broedresultaten redelijk goed. We ringden 32 pulli.

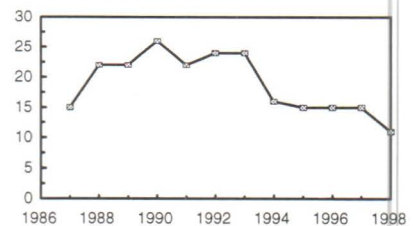
De Ransuil heeft een redelijk goed jaar achter de rug. We ringden 15 pulli.

De Torenvalk zet de dalende trend voort. Deze soort wordt niet uitputtend geïnventariseerd, maar erg veel meer dan de vijf broedparen die geteld zijn waren er niet. Er zijn geen jongen geringd.

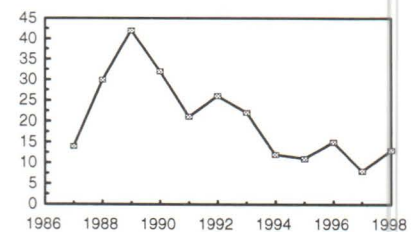
De Boomvalk zat weer op hetzelfde nest als in 1997 en wist deze keer drie jongen vet te mesten. De pullen zagen er tijdens het ringen erg goed uit.

Een der hoogtepunten van onze ringactiviteiten betrof het slagen van maar liefst twee broedsels van de Buizerd. Voor de eerste maal werden er eieren van deze soort op Ameland uitgebreed en uiteindelijk vlogen er drie jongen uit.

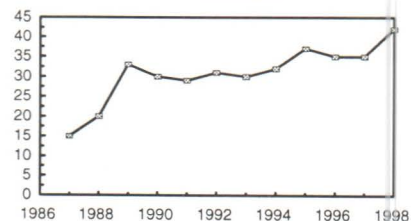
Blauwe Kiekendief

Velduil

Bruine Kiekendief

Kiekendief, Velduil en Bruine kiekendief op Ameland in de periode 1986-98.